

L'evolució de la protecció animal. Un debat filosòfic, cultural i jurídic



Benjamí Rascagneres i Travesset

Lic&MD en Dret de la facultat ESADE, Universitat Ramon Llull. Advocat
brt@eurolex.ad

Resum

L'evolució de la protecció animal. Un debat filosòfic, cultural i jurídic

La relació de l'home amb l'animal ha estat, tradicionalment, antropocèntrica i en clau d'utilitat per al primer. No obstant això, l'evolució del pensament filosòfic, ha propiciat un escenari en què es reconeix la consciència de l'animal. Aquesta visió condueix a un canvi en la consideració jurídica de l'animal que esdevé objecte de dret en lloc de simple objecte. S'aborda l'evolució de la protecció animal de forma transversal a fi de donar compte de l'articulació jurídica dels drets dels animals.

Resumen

La evolución de la protección animal. Un debate filosófico, cultural y jurídico

La relación del hombre con el animal ha sido, tradicionalmente, antropocéntrica y en clave de utilidad para el primero. Sin embargo, la evolución del pensamiento filosófico ha propiciado un escenario en el que se reconoce la conciencia del animal. Esta visión conduce a un cambio en la consideración jurídica del animal que se convierte en objeto de derecho en lugar de simple objeto. Se aborda la evolución de la protección animal de forma transversal a fin de dar cuenta de la articulación jurídica de los derechos de los animales.

Résumé

L'évolution de la protection animale. Un débat philosophique, culturel et juridique

La relation de l'homme avec les animaux est traditionnellement anthropocentrique et utilitaire pour les premiers. Cependant, l'évolution de la pensée philosophique a conduit à un scénario dans lequel la conscience animale est reconnue. Cette vision entraîne un changement dans la considération juridique de l'animal qui devient un objet de droit au lieu d'un simple objet. L'évolution de la protection animale est abordée de manière transversale afin de rendre compte de l'articulation juridique des droits des animaux.

Abstract

The evolution of animal protection. A philosophical, cultural and legal debate

Man's relationship with animals has traditionally been anthropocentric and in terms of utility for the former. However, the evolution of philosophical thought has led to a scenario in which animal consciousness is recognized. This vision leads to a change in the legal consideration of the animal which becomes an object of law instead of a simple object. The evolution of animal protection is addressed in a transversal manner in order to account for the legal articulation of animal rights.

Introducció



ençà l'antiguitat fins avui dia, la nostra concepció i visió humanes de l'animal han evolucionat considerablement. De simples objectes, han passat, en alguns supòsits, a ser veritables subjectes de dret. La filosofia ha estat la principal impulsora d'aquest canvi de paradigma que han consistit a cercar una solució satisfactòria que permeti la necessària però alhora difícil conciliació dels interessos de l'home i dels animals. Tot i els avanços significatius dels darrers anys, la protecció dels drets dels animals i la seva consideració jurídica continua sent parcial, fragmentària i relativament eficaç. A ningú no se li escapa que encara existeixen pràctiques de caça particularment cruels, espectacles tradicionals violents i una explotació comercial i industrial de determinats animals sota condicions deplorables.

Aquestes pràctiques xoquen frontalment amb l'empatia que, de forma global, la ciutadania té envers els animals i que condueix a reclamar cada vegada més protecció i reconeixement no únicament per al món animal, sinó també per a l'entorn natural. Constatem una evident contradicció que testimonia la difícil evolució de la consideració jurídica dels animals i dels seus límits. El dilema es trasllada a l'arena política i el debat es troba servit entre la necessitat de dotar els animals d'una protecció real i eficaç però conservant, alhora, els interessos d'una societat cada vegada més consumista, globalitzada i en constant creixement demogràfic.

En definitiva, la protecció dels animals i la seva consideració jurídica és una qüestió complexa, transversal

i de notable rellevància pública i política. A fi de copsar-ne els contorns, els reptes i l'abast escau elaborar un estudi des de diferents perspectives. Només una aproximació multidisciplinària ens permetrà facilitar una visió precisa d'una qüestió d'ampli espectre com la present. Així, es fa necessari iniciar el nostre estudi des de la filosofia i l'evolució del pensament filosòfic respecte de l'animal, de la seva naturalesa i condició. Una vegada bastits els fonaments de la perspectiva filosòfica, estarem en condicions d'endinsar-nos en la consideració jurídica de l'animal. Amb altres termes, si l'animal és un ésser sensible, quines repercussions ha de comportar aquesta constatació en el terreny del dret? Finalment, és legítim interrogar-nos respecte de l'estat actual de la qüestió i, encara més important, en quina direcció ens dirigim i quines accions han d'emprendre's per a garantir, no ja una igualtat formal, sinó el respecte de la vida i la integritat d'un ésser qualificat avui en nombroses jurisdiccions com a ésser viu i dotat de sensibilitat física i psíquica.

1. Perspectiva filosòfica: de l'animal objecte a la personificació de l'animal

Des de l'antiguitat, la nostra visió del món ha estat antropocèntrica, és a dir, l'ésser humà s'ubica al centre de l'univers i n'ostenta la màxima rellevància. Aquesta concepció filosòfica va ser inicialment desenvolupada per Aristòtil i consistia a considerar l'home com a l'únic referent vàlid per percebre i mesurar tota cosa o fenomen. Així, els animals, d'igual manera que les coses (o els béns), quedaven relegats a un segon pla, sense reconeixement, ni drets.

No obstant això, al mateix temps s'elevaven veus i concepcions filosòfiques contraposades a les d'Aristòtil. En particular, Pitàgores, Plutarc o Sèneca consideraven que el maltractament animal era una mostra de crueltat i, per consegüent, consideraven que els animals eren éssers

dotats de certa sensibilitat. Tot i això, la visió aristotèlica de l'antropocentrisme s'imposà amb més força i perdurà fins gairebé els temps moderns.

Un filòsof que destaca particularment en la seva concepció negacionista de la consciència animal és René Descartes. Per a ell, els animals són bèsties sense pensaments, autòmats, màquines.¹ Al seu entendre, no tenen cap sensibilitat ni sentiments: ni la por, ni la gana, ni la set, ni cap altre. Els compara amb rellotges: són capaços de fer determinades coses millors que els humans de la mateixa manera que un rellotge indica millor l'hora, però no tenen consciència.

Tot i així, no podem simplificar i reduir amb el que hem exposat la visió de Descartes, ja que conté uns matisos de notable importància. En una missiva del 15 de febrer del 1649 dirigida a Henry More, Descartes precisa que si bé les bèsties no tenen pensaments, no és impossible que tinguin un cert sentiment que depèn dels òrgans del cos. Així, Descartes reconeixia que els animals tenien sensacions, el que ja els diferenciava dels simples objectes. Amb l'evolució de la ciència, es descobrirà que els animals disposen de nociceptors, és a dir, receptors nerviosos que els permeten percebre el dolor. D'aquí que, de manera general, la filosofia distingiria entre la consciència d'accés o de l'entorn (pròpia dels animals) de la consciència de ser conscient (pròpia dels humans).

Aquesta fita és d'extrema importància atès que, en termes filosòfics, la sensibilitat constitueix el criteri necessari i suficient per a atorgar i reconèixer drets forts. En aquest ordre d'idees, Jean-Jacques Rousseau considerava que si té l'obligació de no danyar el proïsme és menys perquè és un ésser raonable i no un ésser sensible.² La conseqüència lògica d'aquest raonament és que els animals tampoc no poden ser maltractats ja que són sensibles i disposen de certa consciència.

Al llarg del temps, s'opera doncs un canvi de paradigma

1. Notarem que Descartes no va utilitzar mai l'expressió animal-màquina, sinó que aquesta li fou atribuïda pels seus detractors després de la seva mort.

2. C.fr. *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* : «Il semble, en effet, que si je suis obligé de ne faire aucun mal à mon semblable, c'est

moins parce qu'il est un être raisonnable que parce qu'il est un être sensible; qualité qui, étant commune à la bête et à l'homme, doit au moins donner à l'une le droit de n'être point maltraitée inutilement par l'autre.»

quant a l'aproximació conceptual filosòfica de l'animal. Observem una tendència a la personificació de l'animal: de l'animal-objecte passem a l'animal-sensible i, en l'actualitat, es debat la concepció de l'animal-persona com a subjecte de dret i no objecte de dret.

Nombrosos autors contemporanis participen activament d'aquest debat i advoquen per una protecció global, integral i plena dels drets dels animals a un nivell equivalent al de la persona física. Un dels pioners en aquesta matèria és Peter Singer³ que recull i adopta les idees de la doctrina ètica de l'utilitarisme desenvolupada, entre d'altres, pels filòsofs Jeremy Bentham⁴ i John Stuart Little. En essència, la seva concepció filosòfica implicava reconèixer l'estatus moral de l'animal i permetre que formi part de l'esfera de les preocupacions humanes, així com la protecció dels seus interessos evitant, en la mesura del possible i sota determinades condicions, els maltractaments i patiments inútils i injustificats. Enfront dels utilitaristes sorgeixen els denominats abolicionistes, representats principalment per Thomas Regan.⁵ La seva visió i concepció són àmpliament més radicals i defensen la total i absoluta abolicció de tota utilització dels animals. En síntesi, no cerquen millorar l'estatus i les condicions de vida dels animals explotats per l'home, sinó que defensen la total supressió de l'explotació dels animals per part de l'home.

Amb tot, ens situem en un moment històric en què el debat sobre la personalitat jurídica i l'estatus moral dels animals és obert i més viu que mai. L'evolució del pensament filosòfic respecte de la concepció de l'animal, de la seva sensibilitat i eventual consciència ha bastit els fonaments per a iniciar una profunda reflexió. L'evolució de la filosofia respecte de l'animal i la seva consideració ha impactat fortament en la nostra cultura, així com en els nostres ordenaments jurídics.

2. Dret animal o drets dels animals?

La qüestió de la personificació en l'àmbit del dret presenta una notable importància atès que són subjecte de dret les persones i no les coses. Ara bé, històricament, la condició d'humà no sempre ha significat, en termes jurídics, tenir la consideració de persona, això és, de subjecte de dret. L'exemple més clar i evident són els esclaus sota el dret romà. Encara que eren innegablement éssers humans, eren assimilats jurídicament a les coses. No se'ls atorgava la condició de persona, és a dir, de subjecte de dret. D'aquí se n'extreu que la condició de persona ve donada pel dret i per cada ordenament jurídic en un moment precís que respon a una concepció moral i filosòfica de la realitat.

Tal com hem estudiat anteriorment, la visió filosòfica de l'animal ha experimentat una evolució substancial fins a reconèixer que són éssers dotats de sensibilitat i, fins i tot, de consciència. Davant d'aquesta premissa, esdevenia necessari adoptar aquelles normes jurídiques oportunes per garantir-ne els drets que s'estimessin escaients. Així les coses, avui dia existeix una realitat jurídica innegable: tant a nivell internacional com nacional assistim a l'aparició i desplegament d'un conjunt de normes destinades a reconèixer els drets dels animals i a garantir-ne una protecció més o menys àmplia i sistemàtica. Per tant, les relacions entre l'home i l'animal ja no pertanyen a la mera discrecionalitat del primer sinó que es troben sotmeses a principis de dret definits. Més important encara, l'animal és objecte d'una protecció jurídica en el seu interès propi i no en benefici únicament de l'interès general.

Tot això ha conduït a una proliferació considerable de normes jurídiques que tenen per finalitat regular les relacions home-animal i, alhora, garantir els drets d'aquests darrers en mèrits del seu propi interès. I no són poques les normes que han estat dictades i es dicten sobre aquesta matèria. Aquesta proliferació normativa ens condueix a preguntar-nos si existeix un veritable dret animal

3. Conegut pel seu llibre: *Animal Liberation* (1975).

4. Filòsof britànic del s. XVIII, Bentham és considerat el fundador de l'utilitarisme, el principi fonamental del qual rau en la maximització de la felicitat.

5. Resulta de notable rellevància la seva obra: *The Case for Animal Rights* (1983).

entès com un corpus estructurat i coherent de normes jurídiques. Dissortadament, s'imposa una resposta negativa. En efecte, malgrat els avenços significatius dels darrers anys, és necessari constatar que les normes relatives a l'animal es troben disseminades i dispersades entre nombrosos textos normatius de diferents àmbits del dret: penal, civil en alguna jurisdicció i, sobretot, administratiu.

Cal remarcar que la majoria d'aquestes normes tenen per objecte la protecció de l'animal ja sigui, per exemple, prohibint-ne el maltractament o bé regulant-ne la caça i l'experimentació científica. Tendeixen a establir un equilibri en la relació home-animal en què el primer exerceix la posició forta i dominant. Amb tot, com succeeix en altres branques del dret, es cerca protegir la part feble de la relació.

A fi de donar compte de l'abast de la protecció jurídica de l'animal analitzarem, en primer lloc, l'àmbit internacional per, seguidament, centrar-nos en dues jurisdiccions properes: França i Espanya. Per acabar, exposarem la situació al Principat d'Andorra. Tant en el vessant internacional com nacional posarem especial atenció en aquelles innovacions jurídiques més destacades que han comportat un veritable salt qualitatiu en la matèria.

a) La protecció animal en el dret internacional i europeu

En l'àmbit internacional cal destacar un dels textos de més rellevància i que tindrà una important influència sobre la posterior concepció de les normes destinades a la protecció dels animals: el Conveni sobre el comerç internacional de les espècies de fauna i flora salvatges amenaçats d'extinció (conegut sota les sigles CITES) adoptat a Washington (EUA) l'any 1973, que entrà en vigor l'1 de juliol del 1975. El seu objectiu rau a garantir que la comercialització internacional d'espècies animals i plantes salvatges no n'amenacin la supervivència. Aquest text ha resultat particularment eficaç per lluitar contra el comerç il·legal d'espècies animals i plantes salvatges. L'acció del CITES ha contribuït

significativament a la lluita contra el tràfic internacional il·legal d'espècies protegides que representa, segons estimacions de l'ONU, uns 14.000 milions de dòlars anuals. Actualment,⁶ 184 països estan adherits al CITES i Andorra és el darrer estat a fer-ho. Precisament, el Consell General va aprovar l'adhesió el 8 d'octubre del 2021, amb l'entrada en vigor del text internacional el dia 4 de gener del 2022. D'aquesta manera, el Principat reforçava el compromís amb el benestar animal i demostrava una inequívoca voluntat política de preservar la biodiversitat.

És igualment necessari fer referència a la Declaració universal dels drets de l'animal de 23 de setembre de 1977 adoptada a Londres per la Lliga internacional dels drets de l'animal,⁷ tot i que no tingui valor jurídic. Aquest text d'abast filosòfic constitueix l'eix vertebrador de la causa animal i és considerat una referència essencial i decisiva. Cal subratllar que el document ha estat formalment adoptat per l'ONU i la UNESCO la qual cosa, indubtablement, li confereix major abast i força moral. En essència, la declaració proposa des d'una perspectiva filosòfica, les normes d'una ètica biològica en el marc d'una concepció igualitària universal que s'oposa aferrissadament a la visió antropocèntrica de l'entorn. En els seus propis termes, l'objectiu de la declaració és conduir l'home cap al respecte de la vida sota totes les seves formes pel bé de la comunitat biològica a la qual pertany i de la qual depèn.

En el mateix ordre d'idees, convé tenir present l'important i significativa tasca de l'Organització Mundial per la Salut Animal⁸ (OIE). En particular, l'any 1965 l'organització va enunciar les cinc grans llibertats universalment reconegudes destinades a garantir el benestar animal:

- absència de gana, set i malnutrició;
- absència de por i angoixa;
- absència d'estrès físic i tèrmic;
- absència de dolor, malaltia i lesions;
- llibertat de manifestar un comportament natural de la seva espècie.

6. Juny del 2022.

7. Avui denominada Fundació dret animal, ètica i ciències, és una entitat de dret francès declarada d'utilitat pública l'any 1999.

8. L'Oficina Internacional d'Epizooties, organització intergovernamental, va ser creada pel Conveni internacional de 25 de gener de 1924 i es va convertir en organització mundial l'any 2003, tot i que es van conservar les sigles OIE.

Les accions, projectes i recomanacions normatives de l'OIE juguen un rol preponderant en matèria de protecció del benestar animal i les seves guies i preconitzacions són, generalment, observades i respectades pels estats membres.⁹

En l'àmbit de la Unió Europea, l'article 13 del Tractat sobre el funcionament de l'UE (TFUE)¹⁰ fixa els principis i les bases per al desenvolupament d'un conjunt normatiu que garanteixi el benestar animal i reconeix que aquests són éssers vius dotats de sensibilitat:

*Al formular y aplicar las políticas de la Unión en materia de agricultura, pesca, transporte, mercado interior, investigación y desarrollo tecnológico y espacio, la Unión y los Estados miembros tendrán plenamente en cuenta las exigencias en materia de bienestar de los animales como seres sensibles, respetando al mismo tiempo las disposiciones legales o administrativas y las costumbres de los Estados miembros relativas, en particular, a ritos religiosos, tradiciones culturales y patrimonio regional.*¹¹

Notarem que el dret de la UE trenca amb la clàssica distinció entre persona i cosa, fet que ens condueix a una desapropiació de l'animal per l'home i permet la reorganització de les relacions home-animal reconeixent com a principi general del dret la protecció animal. En síntesi, el benestar animal ha de ser garantit en interès propi i constitueix un objecte de dret *per se*. La UE ha sabut copsar una creixent preocupació de la ciutadania respecte del benestar animal i així ho ha integrat normativament en el cabal comunitari.

L'article 13 TFUE constitueix la pedra angular de la legislació europea en matèria de protecció animal. Ha permès, i alhora ha incentivat, que les legislacions nacionals dels estats membres avancin satisfactòriament en l'establiment de normes dirigides a, d'una banda, reconèixer el caràcter sensible dels animals i, de l'altra, a garantir-ne els drets i la protecció.

Per acabar amb la perspectiva internacional del dret animal, es fa necessari estudiar les normes dictades pel

Consell d'Europa, organització a la qual pertany Andorra. En particular, la Convenció europea sobre protecció d'animals de companyia duta a terme a Estrasburg el 13 de novembre de 1987, que el Principat va signar el 28 de gener de 2022 i que roman en espera de ratificació i posterior entrada en vigor. El conveni se centra precisament en els animals de companyia. Exclou, per tant, els animals salvatges així com aquelles espècies amenaçades que ja són objecte de protecció mitjançant altres convencions. És, doncs, un text d'abast eminentment pràctic i que regula situacions habituals de la vida quotidiana, fet que comporta un notable impacte per al conjunt de la societat.

D'aquest text destacarem, en essència, els principis generals que han d'informar la possessió d'un animal de companyia. El preàmbul és, d'entrada, clar i contundent:

“Reconnaissant que l'homme a une obligation morale de respecter toutes les créatures vivantes et gardant à l'esprit les liens particuliers existant entre l'homme et les animaux de compagnie;”

“Considérant l'importance des animaux de compagnie en raison de leur contribution à la qualité de la vie et, partant, leur valeur pour la société;”

Així, la relació home-animal (de companyia en aquest cas) ha de mantenir un determinat equilibri moral i jurídic, que implica reconèixer el caràcter sensible de l'animal i evitar-li tot patiment no justificat. Igualment, subratllarem que el text normatiu declara i reconeix una utilitat social i pública dels animals de companyia. Tanmateix, el capítol III de l'instrument internacional fixa els principis generals d'actuació que han de ser respectats i tinguts en consideració en l'execució d'actes banals que van de la simple possessió d'un animal de companyia, passant per la seva educació i fins als criteris de reproducció. Amb tot, un text, com indicàvem, pràctic que ha de guiar les legislacions nacionals proteccionistes per a implementar i desplegar normes que garanteixin el benestar animal i, particularment, dels animals de companyia.

9. Andorra n'és membre des del 1997.

10. També conegut sota el nom de Tractat de Roma, del 25 de març 1957.

11. Text consolidat del TFUE després de la modificació operada pel Tractat de Lisboa.

En resum, la comunitat internacional tendeix a posar una atenció particular cada vegada més marcada no únicament respecte del benestar animal, sinó també per a l'entorn natural i la biodiversitat. En el mateix sentit, cal ressaltar que la protecció animal i la preservació de la biodiversitat constitueixen un eix central dels Objectius de desenvolupament durable pel 2030 de l'ONU. Això no obstant, la dispersió normativa constitueix un fre per a bastir un dret animal homogeni, integrador i lliure de contradiccions. Aquesta disseminació es retroba, tanmateix, en els ordenaments nacionals i esdevé un obstacle per garantir una protecció eficaç dels drets dels animals. Tot i així, no s'han de perdre de vista significatius progressos jurídics obtinguts en les darreres dècades.

b) França i Espanya: consagració de la sensibilitat al Codi civil

Abans d'analitzar la situació en el marc nacional, escau fer una breu referència als països del nostre entorn i, en particular, França i Espanya. No hem d'oblidar que el nostre ordenament jurídic, més enllà de prestar especial atenció a l'entorn internacional, acostuma a seguir les tendències legislatives dels estats esmentats.

La primera constatació respecte d'ambdós ordenaments jurídics és que difícilment es pot considerar l'existència d'un dret animal; ans al contrari, observem una abundància i correlativa dispersió normativa que obstaculitza una protecció dels drets dels animals eficaç. Així doncs, les primeres normes dirigides als animals i la seva protecció pertanyen a l'àmbit penal i, a la vegada, a la legislació relativa a agricultura, caça i activitats anàlogues.

El següent punt a considerar és la reforma dels codis civils d'aquests dos països en consonància amb altres estats europeus.

Així, mitjançant la Llei 20115-177,¹² del 16 de febrer de 2015, França modificava la redacció de l'article 515-14 del Codi civil, que actualment disposa:

“Les animaux sont des êtres vivants doués de sensibilité. Sous réserve des lois qui les protègent, les animaux sont soumis au régime des biens.”

Pel que fa a Espanya, és obligat fer referència a la recent “Ley 17/2021, de 15 de diciembre, de modificación del Código Civil, la Ley Hipotecaria y la Ley de Enjuiciamiento Civil, sobre el régimen jurídico de los animales” que representa un indubtable progrés per a un país que manté tradicions escassament compatibles amb el benestar animal.

La reforma afecta diferents textos legislatius i constitueix una veritable fita en la consideració jurídica dels animals i la seva protecció. L'avenç més important es produeix amb la nova redacció de l'article 333 bis del Codi civil:

“1. Los animales son seres vivos dotados de sensibilidad. Solo les será aplicable el régimen jurídico de los bienes y de las cosas en la medida en que sea compatible con su naturaleza o con las disposiciones destinadas a su protección.

2. El propietario, poseedor o titular de cualquier otro derecho sobre un animal debe ejercer sus derechos sobre él y sus deberes de cuidado respetando su cualidad de ser sintiente, asegurando su bienestar conforme a las características de cada especie y respetando las limitaciones establecidas en ésta y las demás normas vigentes.”

(...)

Altres estats europeus presenten normes similars en els codis civils tot i que cal subratllar que les reformes dutes a terme pels dos estats objecte d'estudi s'adeqüen amb l'article 13 TFUE abans estudiat. En ambdós codis civils, s'empra una formulació positiva en el sentit de considerar els animals com a éssers vius dotats de sensibilitat i no es limiten a una formulació negativa en el sentit de no considerar-los una cosa o un bé. I així ho destaca en particular l'exposició de motius de la llei espanyola, Llei 17/2021, de 15 de desembre:

“Aunque en las primeras reformas de los Códigos Civiles europeos (Austria, Alemania y Suiza) se utilizaba la formulación «negativa», en el sentido de que los animales no son cosas o no son bienes, se ha optado por las fórmulas más recientes de los Códigos Civiles francés y

12. Loi n° 20115-177 du 16 février 2015 relative à la modernisation et à la simplification du droit et des procédures dans les domaines de la justice et des affaires intérieures.

portugués, que prefieren una descripción «positiva» de la esencia de estos seres que los diferencia, por un lado, de las personas y, por otro, de las cosas y otras formas de vida, típicamente de las plantas.”

Ara bé, aquestes reformes tenen un abast limitat, ja que són de caràcter social i no jurídic. En efecte, observem que, malgrat reconèixer la condició d'ésser viu dotat de sensibilitat, es continua sotmeten els animals a les normes relatives a les coses, llevat de previsions específiques. Aquestes reformes, que en el cas d'Espanya i França són recents, demostren que hi ha una preocupació social creixent que obliga el legislador a adaptar-se i dictar normes en concordança amb la voluntat ciutadana. No obstant això, l'efecte pràctic jurídic és gairebé inexistent atès que el règim jurídic d'aplicació no ha estat alterat.

En conjunt, apreciem una tendència social europea a reconèixer, de forma positiva i jurídica, els animals com a éssers vius dotats de sensibilitat. Aquesta evolució es troba íntimament lligada a la percepció filosòfica abans estudiada i demostra, alhora, una preocupació creixent de la ciutadania pel benestar animal. La consideració jurídica de l'animal, tanmateix, es troba orfe d'efectes pràctics mentre el règim jurídic d'aplicació no sigui, al seu torn, adaptat i s'operi una plena i efectiva distinció entre les coses i els animals i dels respectius règims jurídics que els són aplicables.

c) El Principat d'Andorra i la normativa de protecció dels animals

Andorra tampoc no s'escapa de la dispersió normativa que caracteritza la tendència legislativa en matèria de protecció dels drets dels animals a Europa i a escala internacional. Aquest fet, però, no significa que no existeixi un desplegament normatiu; ans al contrari, el Principat s'ha dotat de normes jurídiques d'ampli abast dirigides a garantir el benestar animal en acord i equilibri amb els interessos de l'home.

El nostre ordenament jurídic presenta, doncs, una considerable disseminació normativa amb relació a la qüestió estudiada que en dificulta l'anàlisi. Per consegüent, esdevé necessari delimitar el nostre estudi als textos de més rellevància i impacte social, deixant de banda normes

sectorials que únicament en despleguen els efectes en àmbits particulars.

Fixada la trajectòria de la nostra reflexió, s'imposa, en primer lloc, fer una breu referència a les normes d'aplicació en la matèria prèviament a l'entrada en vigor de la Constitució del Principat.

Degut a les particularitats geogràfiques i socials d'Andorra, el dret s'ha preocupat tradicionalment de regular totes aquelles qüestions relacionades amb la caça, la pesca, la ramaderia i la flora. Si bé aquesta normativa anava essencialment dirigida a garantir l'accés als recursos de subsistència dels habitants de les valls i la seva conservació racional, s'hi inclouen normes de protecció de determinats animals.

Al llarg del segle xx eren nombroses les ordinacions i altres normes de dret que regulaven la caça i la pesca, els vedats, els temps de veda, l'ús de metzines, l'accés dels estrangers (*forasters*) a aquestes activitats (que, cal remarcar-ho, en aquell moment s'incardinaven en una activitat de subsistència i no de lleure com avui dia), així com tots aquells aspectes administratius que s'hi relacionaven, com podia ser l'obtenció de les llicències corresponents. No obstant això, ja des de principis dels anys 1900 es dictaren normes dirigides especialment a la protecció dels ocells. Aquesta protecció jurídica venia imposada per la utilitat que l'animal en qüestió representava per als humans i les seves activitats agrícoles o no, i com és evident, per la mateixa naturalesa i existència de l'animal. Així l'Ordinació XII de 9 de maig de 1910 disposava:

“Aixís mateix, que vetllar ab un gran zel perquè la infància y la joventut inesperta no destrueixin cap niu de osells, per ser probat en tots los països cuant beneficosa es la seva acció a la agricultura en general.”¹³

No serà fins l'any 1973 que observarem l'establiment d'una protecció dels ocells no únicament en funció de la seva utilitat per a les activitats humanes, sinó també “per

13. C.fr. Legislació administrativa andorrana. Consell General: 1900-1973. Ricard Fiter i Vilajoana.

existir espècies en vies d'extinció", així com pel seu rol "d'ambientació i ornament de les Valls."¹⁴ Sens dubte, aflora la conscienciació de la necessitat de protegir aquelles espècies en vies d'extinció tot i que encara quedava un llarg camí per recórrer fins a obtenir una protecció de l'animal per se.

Llevat de comptades excepcions com l'anteriorment citada, eren escasses les normes dirigides a garantir la protecció dels animals més enllà de les que, a l'ensem, garantien una real i eficaç utilitat a l'home. Amb altres paraules, el dret s'incardinava inqüestionablement en la visió i corrent filosòfica de l'utilitarisme.

Amb l'entrada en vigor de la norma suprema de l'ordenament jurídic, la Constitució del Principat d'Andorra, s'iniciarà un nou camí en la protecció dels drets dels animals, encara que discret i progressiu.

La primera observació, i no menys important, és que un sol article dels 107 que conformen la Constitució, fa referència expressa a la qüestió animal. Es tracta de l'article 31, que disposa:

"És funció de l'Estat vetllar per la utilització racional del sòl i de tots els recursos naturals, amb la finalitat de garantir a tothom una qualitat de vida digna i de restablir i mantenir per a les generacions futures un equilibri ecològic racional en l'atmosfera, l'aigua i la terra i de defensar la flora i la fauna autòctones."

Una interpretació forçada del precepte ens podria conduir, erròniament, a encabir-hi la protecció animal. Però caldrà convenir que la referència constitucional a la protecció del benestar animal és inexistente i que l'abast de la norma és limitat, imprecís, genèric i ineficaç. En efecte, s'hi preveu únicament la defensa de "la flora i la fauna autòctones" sense a més precisió ni detall. S'ha d'admetre que no es consagra ni es recull l'obligació dels poders públics de garantir la defensa o protecció dels drets dels animals en el seu conjunt. De fet, la norma preveu un principi rector de política social i econòmica no exigible directament davant els tribunals.

Aquesta concepció constitucional dista d'altres països com Suïssa, Àustria, Alemanya o Luxemburg, els quals consagren de forma expressa la protecció animal. A tall d'exemple, citarem l'article 11 bis de la Constitució de Luxemburg:

«L'Etat garantit la protection de l'environnement humain et naturel, en œuvrant à l'établissement d'un équilibre durable entre la conservation de la nature, en particulier sa capacité de renouvellement, et la satisfaction des besoins des générations présentes et futures.

Il promeut la protection et le bien-être des animaux».

També és d'interès l'article 80 de la Constitució Federal de la Confederació Suïssa:

«La Confédération légifère sur la protection des animaux.

Elle règle en particulier :

- a. La garde des animaux et la manière de les traiter ;*
- b. L'expérimentation animale et les atteintes à l'intégrité d'animaux vivants ;*
- c. L'utilisation d'animaux ;*
- d. L'importation d'animaux et de produits d'origine animale ;*
- e. Le commerce et le transport d'animaux ;*
- f. L'abattage des animaux.*

L'exécution des dispositions fédérales incombe aux cantons dans la mesure où elle n'est pas réservée à la Confédération par la loi.»

Val a dir que la referència constitucional a la protecció animal, en ambdós supòsits, no pertany al text original, sinó que són fruit d'una posterior reforma. En aquest fet resideix el mèrit d'aquestes previsions constitucionals en el sentit que s'ha recollit i reflectit el sentiment social de la ciutadania respecte de la qüestió animal, sensibilitat que era a bastament menor o fins i tot inexistente en el moment de la promulgació d'aquestes constitucions.

Pel que fa les nostres valls, ens trobem encara lluny d'aconseguir aquest nivell de reconeixement. Una reforma constitucional en aquest àmbit no és ni tan sols objecte de debat o preocupació. Ara bé, això no significa que l'Estat sigui inactiu i indiferent a la qüestió, sinó tot el contrari.

El nostre ordenament reconeix de forma expressa als animals la condició d'ésser vius dotats de sensibilitat, si bé a nivell infraconstitucional. I els esforços del legislador en aquesta matèria no són escassos. En efecte, el recorregut

14. Ordinació de 23 de juliol de 1973. Síndic General, Julià Reig; Secretari general, Ricard Fiter.

és llarg i cal recalcar que Andorra es va dotar d'una primera llei de tinença d'animals l'any 1988. Una dècada més tard, es promulgaria la Llei de tinença i de protecció d'animals de 30 de juny de 1998. Tal com estudiarem més endavant, la Llei ja no és limitada al concepte de tinença, sinó que s'hi introdueix la noció de protecció d'animals. El text del 1998 serà revisat i modernitzat mitjançant la Llei 13/2012, de tinença i protecció dels animals de 12 de juliol de 2012. En aquesta ocasió es consagrarà i reconeixerà als animals la condició d'ésser vius dotats de sensibilitat física i psíquica. Finalment, la vigent Llei 11/2016, del 28 de juny, de tinença i de protecció d'animals vindrà confirmar els principis generals prèviament anunciats i n'amplia l'abast per així, en paraules de l'exposició de motius, "*dotar el nou text de tots els elements necessaris per respondre de forma eficient i decidida en els casos en què els animals són víctimes d'actes que els causen patiment físic o psíquic i, alhora, prevenir qualsevol actuació que pugui ser considerada com a maltractament.*"

És doncs innegable que el legislador ha prestat, i segueix prestant, especial atenció a la dimensió social del concepte de benestar animal i, sobretot, a la seva evolució. En efecte, ha sabut adaptar-se i dictar aquelles normes que més s'adequaven a la percepció i sensibilitat ciutadana de la qüestió en cada moment. Les revisions i modernitzacions periòdiques de la norma demostren que el benestar dels animals i la protecció dels seus drets constitueixen un eix central de la política social de l'Estat. No és en va, per tant, que l'exposició de motius de la Llei 11/2016 assenyali que la implementació i garantia del benestar animal "*constitueix un indicador real de mesura de la maduresa d'un país*".¹⁵

Sense entrar en el detall de cada una de les lleis esmentades convé, no obstant, apuntar-ne les principals fites i avenços a fi de copsar l'evolució de la protecció del benestar animal a Andorra.

La Llei de tinença d'animals aprovada en sessió del Consell

General de 2 de febrer de 1988 situa Andorra com un dels primers estats europeus a posar atenció en la qüestió del benestar animal. El text distingia entre animals domèstics i salvatges i distingia, a la vegada, els de companyia, els de fauna autòctona i els de fauna no autòctona. Resulta d'especial interès destacar les normes de protecció que eren d'aplicació per a totes les categories d'animals previstes per la Llei. Així, els articles 3 i 5 fixaven l'obligació de tractar els animals d'acord amb les necessitats de la seva espècie i en prohibia expressament l'abandó i el maltractament. Un altre punt important rau en la referència a les "*agrupacions de protecció i defensa dels animals*" les quals són definides com "*aquelles entitats legalment constituïdes, sense finalitat de lucre, que tenen per comesa la defensa dels animals i les plantes*". Aquesta particular menció demostra el reconeixement de la funció social de les entitats esmentades. Dit d'una altra manera, l'any 1988 el legislador ja recollia una preocupació creixent de la ciutadania envers el benestar animal i la Llei constitueix, a tots els efectes, el punt de partida de la protecció dels drets dels animals en el nostre ordenament jurídic.

L'any 1998 s'incorpora, en la denominació de la Llei, el concepte de protecció animal. La norma no es limita a prohibir-ne l'abandó o el maltractament, sinó que alça els fonaments d'aquesta protecció. A la vegada, la Llei admet que l'Estat s'ha vist obligat a adoptar una actitud proteccionista envers els animals degut a "*L'aparició, en les societats avançades com la nostra, de moviments de defensa i protecció dels animals.*"¹⁶ Es reconeix, novament i amb més intensitat, el rol essencial i preponderant de la societat civil i, en particular, del sector associatiu en l'evolució de la normativa. És més, la Llei qualifica la necessitat de protecció del benestar animal de "*repte ineludible*"¹⁷ pels poders públics. Assistim a una presa de consciència important per part de l'Estat de la seva funció i missió en el desenvolupament normatiu i el desplegament de mitjans destinats a implementar els drets dels animals

15. Aquesta afirmació ens recorda, sens dubte, la famosa citació de Mahatma Gandhi: "*La grandesa d'una nació i el seu progrés moral es pot jutjar per com tracta els seus animals*".

16. C.fr. l'exposició de motius de la Llei.

17. Ídem.

i garantir-ne el benestar. Igualment, la Llei fixa, per primera vegada, el “*principi fonamental de protecció dels animals i tinença responsable*” el qual serà àmpliament desenvolupat i precisat en les lleis posteriors. Així mateix, destacarem que la consideració jurídica que atorga llei als animals és la d'éssers vius capaços de patir. Aleshores, encara no es reconeixia la dimensió psíquica de la consciència, però sí la dimensió purament física. No podem acabar sense mencionar la voluntat expressa de la Llei de superar la visió antropocèntrica de la societat amb la finalitat de garantir el benestar animal.¹⁸

Amb la Llei 13/2012, de 12 de juliol, arribaria una de les reformes de més envergadura amb, ara sí, el reconeixement de la dimensió psíquica de la consciència animal. S'introdueix l'article 2 que recull la finalitat i els principis de la Llei. L'apartat segon disposa:

“Els animals són éssers vius dotats de sensibilitat física i psíquica, i també de moviment voluntari. Han de rebre el tracte que, atenent-ne bàsicament les necessitats etològiques, en procuri el benestar.”

Cal notar que la Llei empra una formulació positiva de la consideració jurídica de l'animal amb concordança amb l'article 13 TFUE abans estudiat. La reforma va més enllà d'una mera distinció entre els animals i les coses, ja que els atorga un estatus jurídic particular del qual en deriva uns drets (a no ser maltractats, abandonats, objectes d'embarcament, etc.) i unes obligacions correlatives per a l'home (proporcionar-los aliments, allotjament, tractar-los les malalties i lesions, etc.).

Resulta cabdal subratllar la data d'aquesta reforma atès que esdevé anys abans de les de França i Espanya a les quals hem fet referència. Dit amb altres paraules, Andorra pot presumir de ser dels primers estats europeus a reconèixer aquesta qualitat als animals i a desplegar un conjunt d'instruments que han demostrat ser eficaços (però no suficients) per garantir-ne el benestar.¹⁹

Finalment, la Llei 11/2016 reforça els principis i les mesures fixats per la Llei 13/2012 i això en un termini de només 3 anys. La ràpida adaptació de la Llei posa en relleu no només la preocupació de la ciutadania per les qüestions relatives al benestar animal, sinó igualment l'atenció particular que hi mostren els poders públics. El text reprèn la Llei 13/2012 reforçant-ne els principis generals, així com incrementant els drets dels animals i les correlatives obligacions de les persones. En aquest sentit, amplia l'àmbit d'aplicació de la norma a les espècies salvatges autòctones, i també es crea la gatera oficial del Principat per així disposar d'un conjunt d'instal·lacions que permetin assegurar la protecció i el benestar dels animals de companyia.

Per acabar, el nostre estudi no seria complet sense una succinta referència al dret penal, és a dir, a la vessant repressiva de la protecció dels animals per a aquells supòsits més greus. Tot i que la Llei 11/2016 ja té en compte i desplega un ampli règim sancionador, aquest ha de ser complementat necessàriament per normes d'ordre penal en els supòsits que revesteixin una considerable gravetat i que vagin més enllà de la mera infracció administrativa.

Així, el Codi penal, en la seva redacció actual, tipifica el maltractament d'animals en l'article 297, que disposa:

“1. El qui maltracti amb crueltat un animal ha de ser castigat amb pena de presó fins a un any i multa fins a 6.000 €.

2. L'abandonament d'un animal domèstic, domesticat o mantingut en captivitat, ha de ser castigat amb les penes establertes al punt anterior.

3. Quan el maltractament causa la mort de l'animal o es realitza en un espectacle públic, el responsable ha de ser castigat amb pena de presó fins a dos anys i multa fins a 9.000 €.

4. El qui per imprudència greu causa la mort o danys molt

18. Ídem.

19. És obligat remarcar que l'atribució de la consideració jurídica d'éssers vius dotats de sensibilitat, en dret andorrà, pertany a la branca administrativa mentre que en els restants països europeus s'opera a través dels respectius codis civils. Aquesta opció

no és possible al Principat atès que no disposa de Codi civil. Per tant, sembla assenyat i coherent haver-ho fet a través del dret administratiu atès que és la branca que més incidència té en el sector animal.

greus a un animal, ha de ser castigat amb pena d'arrest i multa fins a 3.000 €."

El dret penal, juntament amb el dret administratiu, són uns dels pilars essencials i decisius per garantir la protecció i el benestar animal. Evidentment, l'aplicació ha de reservar-se per als supòsits més greus en què l'àmbit administratiu no sigui suficient. En definitiva, el dret animal sancionador es constitueix dels pilars administratiu i penal amb una finalitat, alhora, repressiva però també dissuasiva. Ara bé, el cert és que la finalitat dissuasiva manca encara avui dia de veritable eficàcia, la qual cosa ens ha de portar a reflexionar sobre els mecanismes a implementar i desplegar per reforçar-la.

A tall de recapitulació, Andorra s'ha dotat d'un conjunt de normes destinades a garantir la protecció i el benestar dels animals. Cal destacar que el legislador i l'Estat, ja des de l'any 1988, han tingut especial interès en aquesta matèria. Tot i que la protecció animal no sigui consagrada constitucionalment al Principat, no és menys cert que hi ha una àmplia reglamentació que no només garanteix els drets dels animals, sinó que els reconeix la condició d'éssers vius dotats de sensibilitat física i psíquica. Per consegüent, el nostre ordenament jurídic ha sabut, incontestablement, recollir els neguits de la ciutadania respecte dels animals i així implementar normes que en garanteixin els drets. Ara bé, encara estem lluny d'un corpus sistèmic, organitzat, complet i integrat que pugui tenir la consideració de dret animal.

3. Conclusió

De la mà de la superació del concepte antropocèntric de la humanitat, observem que la protecció dels drets dels animals ja no es fonamenta en l'interès humà, sinó que cerca emparar l'interès dels animals. De l'animal-objecte hem basculat a una personificació de l'animal en què, en determinades situacions i sota precisos condicionants, pot esdevenir subjecte de dret. El canvi de concepció filosòfica ha propiciat i segueix impulsant la modificació gradual de la consideració jurídica de l'animal. Convé, doncs, atorgar a l'animal un estatus jurídic particular que correspongui a les seves característiques d'ésser viu dotat de sensibilitat i qüestionar l'aplicació del dret de propietat. Esdevé

necessari anar més enllà i consagrar, sense ambigüitats, la sortida de l'animal de la categoria d'objecte de dret per a atorgar-li la condició de subjecte de dret. En aquest sentit, és essencial la creació d'un sistema general, coherent i complet de normes que configurin un corpus jurídic estructurat i que, a la fi, pugui considerar-se una branca més del dret. L'interès rau a assentar els principis generals de la protecció animal i deduir-ne les aplicacions particulars.

No obstant això, convé fixar límits atès que el reconeixement de drets no pot, sota cap concepte, significar l'establiment d'una protecció absoluta de l'animal. Aquesta protecció imposaria abolir per complet la utilització de l'animal per l'home, fet que resulta, a dia d'avui, irrealitzable. Així doncs, la protecció animal ha de ser relativa i en adequació amb l'interès superior de l'home. És per aquest motiu que és primordial organitzar una protecció de principis de l'animal que admeti vulneracions sempre que així ho requereixi l'interès humà. La creació d'un dret animal ha de tenir en compte, al mateix temps, l'explotació econòmica de l'animal i les seves característiques d'ésser viu dotat de sensibilitat.

Per tant, si certes vulneracions han de ser admeses i d'altres acceptades per l'ordenament jurídic, haurien de ser profundament revisades i modificades. És el cas, en particular, de la utilització animal per la seva pell i la confecció de peces de roba. Tot i que aquesta pràctica ha experimentat darrerament un notable rebuig i algunes prohibicions,²⁰ segueix sent inadmissible per a la dignitat de l'animal. El mateix podem afirmar respecte de determinats espectacles amb animals.

Es fa, doncs, necessari reforçar la protecció dels animals especialment pel que fa als atemptats a la seva sensibilitat. En la mesura en què l'animal no disposaria de consciència absoluta de si mateix i de la seva existència, atemptar contra la seva vida revestiria menys gravetat i impacte que atemptar contra la seva sensibilitat (maltractament).

20. A tall d'exemple, podem citar la Llei francesa 2021-1539 de 30 de novembre de 2021 que, entre altres qüestions, ha prohibit la cria d'animals per la seva pell o també els espectacles de dofins i orques (que entrarà en vigor l'any 2026).

Per acabar, la creació d'un dret animal s'erigeix com a repte per a l'home, cosa que el condueix a considerar-se part d'un conjunt en el qual és un element més. Aquesta superació del concepte antropocèntric comporta la consideració jurídica de l'animal i la seva protecció com a subjecte de dret, però amb les limitacions que corresponguin per preservar l'interès de l'home. Aquest

equilibri i adequació d'ambdós interessos ha de portar els poders públics a desenvolupar i implementar mecanismes eficaços i reals que permetin garantir la protecció i benestar animal com podria ser, a Andorra, la creació d'un Defensor dels animals, així com d'un observatori dedicat a millorar el seguiment i enteniment del nostre entorn natural.